Przywilej Generalny dla Żydów w Wielkopolsce – Statut Kaliski - Tekst polski

W imię Pana. Amen. Czyny rodzaju ludzkiego szybko przemijają, jeśliby nie odżyły dzięki zeznaniom świadków lub świadectwu dokumentów. Przeto my, Bolesław[1], z bożej łaski książę Wielkopolski, zawiadamiamy tak współczesnych, jak potomnych, do których świadomości dojdzie niniejsze pismo, że naszym żydom mieszkającym na całym obszarze naszego państwa tak postanowiliśmy słowo w słowo przedstawić ich ustawy i przywileje, które od nas otrzymali, jak to jest zawarte w następującym zestawieniu. 1. Najpierw postanawiamy, aby w sprawie o pieniądzu lub o jakakolwiek ruchomość czy nieruchomość, albo w procesie kryminalnym, który dotyczy osoby lub majątku żyda, jako świadka przeciw żydowi nigdy nie dopuszczano chrześcijanina, lecz wraz z chrześcijaninem także żyda. 2. Dalej, jeśli chrześcijanin nagabuje żyda, twierdząc, że wziął od niego zastaw, lecz żyd przeczy temu, a chrześcijanin nie chce dać wiary zwykłym jego słowom, żyd pod przysięgą zobowiąże się, że zwróci otrzymany ekwiwalent i może wolno odejść. 3. Jeżeli chrześcijanin da zastaw żydowi, twierdząc, że zastawił za mniejszą sumę pieniędzy od tej, którą żyd podaje, żyd złoży przysięgę w sprawie otrzymanego zastawu, a chrześcijanin nie powinien uchylać się od wypłacenia mu tej kwoty, którą żyd pod przysięgą dowolnie wykaże. 4. Dalej, jeśli żyd bez powołania świadków mówi chrześcijaninowi, że dał mu pożyczkę na zastaw, a ten zaprzeczy, od tego może chrześcijanin uniewinnić się tylko własną przysięgą. 5. Żyd będzie mógł tytułem zastawu przyjąć wszystko, co mu dadzą, jakkolwiek to się będzie nazywać, z wyjątkiem szat krwią zbroczonych i zmoczonych, a także liturgicznych, których żyd żadną miarą nie będzie mógł odbierać.

[1] Bolesław Pobożny (ok. 1224/27–1279) – książę wielkopolski z rodu Piastów.

6. Dalej, jeśliby chrześcijanin obwiniał żyda, że zastaw pozostający w ręku żyda skradziono mu lub gwałtem porwano, żyd winien w sprawie tego zastawu złożyć przysięgę, że po jego otrzymaniu nie był świadom, iż ukradli go lub porwali; łącznie ze swą przysięgą wykaże, za jaką cenę wziął ten zastaw, i gdy w ten sposób uniewinni się, chrześcijanin ma zapłacić mu kapitał i procenty, które tymczasem narosły. 7. Jeśli zaś żyd z powodu pożaru lub kradzieży lub gwałtu utraci swój dobytek wraz z rzeczami danymi mu w zastawie i to stanie się wiadome, a chrześcijanin, który to zastawił, mimo to obwinia go, żyd uwolni się za pomocą własnej przysięgi. 8. Dalej, jeśli żydzi rzeczywiście pokłócą się między sobą lub rozpoczną walkę, sędzia naszego miasta nie może rościć sobie żadnego prawa do sądzenia ich, lecz tylko my będziemy sądzić albo nasz wojewoda lub jego sędzia. Jeśli zaś wina dotyczy [czynnego skrzywdzenia] osoby, nam jedynie trzeba będzie zastrzec ten wypadek do rozsądzenia. 9. Dalej, jeśli chrześcijanin w jakikolwiek sposób zrani żyda, winowajca ma zapłacić karę nam i naszemu wojewodzie, którą należy odnieść do naszego skarbca, i potem będzie mógł odzyskać naszą łaskę; zranionemu zaś winien dać odszkodowanie za leczenie ran i za wydatki, jak tego żądają i wymagają prawa naszego kraju. 10. Dalej, jeśli chrześcijanin zabije żyda, winien być ukarany odpowiednim wyrokiem, a wszystkie ruchomości i nieruchomości winowajcy mają przejść pod naszą władzę. 11. Dalej, jeśli chrześcijanin uderzy żyda, jednak bez rozlewu krwi, wojewoda winien go ukarać według zwyczaju naszego kraju; a po uderzeniu lub obrażeniu żyda winien dać mu zadośćuczynienie zgodnie ze zwyczajem panującym w naszym kraju. Jeśli zaś nie będzie miał pieniędzy, za przewinienie poniesie taką karę, która będzie słuszna. 12. Gdziekolwiek żyd będzie przechodził przez nasze państwo, nikt nie będzie mu stawiał żadnych przeszkód ani dokuczał lub źle z nim się obchodził. Lecz jeśli będzie wiózł jakieś towary lub jakieś rzeczy, powinny za to przypaść cła we wszystkich punktach celnych; i ten żyd takie tylko należne cło winien płacić, jakie płaciłby każdy mieszkaniec tego miasta, w którym żyd przebywa.

13. Jeżeli żydzi zgodnie ze swoim zwyczajem kogoś ze swoich zmarłych przewiozą z miasta do miasta lub z prowincji albo z jednego kraju do drugiego, postanawiamy, aby nasi celnicy niczego od nich nie wymuszali. Jeśliby zaś celnik wymusił coś, postanawiamy, aby ukarano go jako grabieżcę. 14. Dalej, jeśliby chrześcijanin w jakikolwiek sposób spustoszył lub najechał ich cmentarz, zarządzamy, aby surowo został ukarany według zwyczaju i praw naszej ziemi, a całe jego mienie, jakkolwiek nazywałoby się, przeszło do naszego skarbca.

15. Jeśliby ktoś lekkomyślnie obrzucał [kamieniami] szkoły żydów, zarządzamy, aby naszemu wojewodzie zapłacił dwa talenty [1] pieprzu.

16. Dalej, jeśliby ktoś okazał się dłużnym swemu sędziemu z powodu niezapłacenia kary pieniężnej, która nazywa się wandel, winien za karę zapłacić mu talent pieprzu, jak to od dawna ustanowiono.

17. Jeśli żyd, wezwany do sądu zarządzeniem swego sędziego, nie stawi się za pierwszym i za drugim razem, za oba razy winien zapłacić karę od dawna ustaloną zwyczajem. Jeśli na trzecie zarządzenie nie stawi się, winien zapłacić wspomnianemu sędziemu karę, która przypada.

18. Dalej, jeśli żyd zranił żyda, nie powinien wzbraniać się od zapłacenia kary swemu sędziemu zgodnie ze zwyczajem naszego kraju.

19. Postanawiamy, że żadnemu żydowi nie wolno przysięgać na ich rodał[2], chyba że chodzi o ważne sprawy, w których wartość sporu sięga pięćdziesięciu grzywien[3] srebra lub jeśli żyd zostanie wezwany przed nasze oblicze. W małowartościowych zaś sprawach powinien przysięgać przed szkołami, przed bramą wspomnianej szkoły.

20. Jeśli żyd potajemnie zostanie zabity, a zabójcy nie można by dowieść winy przez czyjeś świadectwo, jeśli po przeprowadzeniu śledztwa żydzi schwycą kogoś podejrzanego, my weźmiemy żydów w słuszną obronę przeciw domniemanemu zabójcy żyda, a pośrednikiem oskarżonego będzie prawo.

[1] Jednostka miary.

[2] Zbiór tekstów Tory w postaci zwoju pergaminowego nawiniętego na dwa wałki.

[3] Średniowieczna jednostka wagowo-pieniężna stosowana od połowy XI wieku, o ciężarze ok. 196,26–201,86 g.

21. Dalej, jeśli chrześcijanie gwałt zadadzą jakiemuś żydowi, będą karani według prawa wymaganego przez nasz kraj. 22. Dalej, sędzia żydów nie powinien żadnej sprawy wynikłej między żydami kierować do sądu, jeśli nie zostanie do tego wezwany przez skargę. Dalej, żydów należy sądzić koło szkół lub w miejscu, które sobie wybiorą. 23. Dalej, jeśli chrześcijanin tak wykupi od żyda swój zastaw, że nie zapłaci procentów i jeśli nie uiści ich w ciągu miesiąca, do tych procentów powinny przyrosnąć dalsze procenty.

24. Zarządzamy, aby nikt nie był gościem w domu żyda.

25. Jeśliby żyd pożyczył komuś pieniędzy pod zastaw posiadłości lub listu zastawnego opartego na nieruchomościach, a właściciel tego majątku również potwierdziłby to, postanowiliśmy odsądzić żyda i od pieniędzy, i od listu zastawnego.

26. Dalej, jeśliby jakiś lub jakaś uprowadzili żydom chłopca, zarządzamy, aby potępiono ich sądownie jak złodziei.

27. Dalej jeśli żyd otrzyma zastaw od chrześcijanina i przetrzyma go przez przeciąg roku, jeżeli wartość zastawu nie przekroczy wartości pożyczonych pieniędzy, żyd pokaże zastaw swemu sędziemu; jeśli zaś zastaw będzie nieznaczny, okaże go naszemu wojewodzie lub swemu sędziemu, lub potem będzie mógł swobodnie sprzedać go, jeśli pokaże ten zastaw przed upływem roku. Bo jeśli zastaw pozostanie u żyda rok i dzień, nie będzie on potem przed nikim odpowiadał w tej sprawie.

28. Zarządzamy, aby nikt nie krępował żyda w sprawie wykupu zastawów w jego dzień świąteczny.

29. Dalej, jeśli jakikolwiek chrześcijanin przemocą odbierze swój zastaw od żyda lub dopuści się gwałtu w jego domu, winien być surowo ukarany jak niszczyciel naszego skarbca.

30. Dalej przeciw żydowi wolno wystąpić sądownie jedynie w szkołach lub tam, gdzie sądzi się wszystkich żydów; wyjątek stanowimy my i nasz wojewoda, którzy możemy wezwać ich przed nasze oblicze. 31. Zgodnie z rozporządzeniami papieża, w imię naszego Ojca świętego bardzo surowo zabraniamy, aby w przyszłości nikt nie obwiniał żadnego żyda mieszkającego w naszym państwie, że spożywa krew ludzką, gdyż według nakazu prawa wszyscy żydzi powinni zupełnie powstrzymywać się od spożywania wszelkiej krwi. Lecz jeśliby jakiś żyd został przez chrześcijanina obwiniony o zabicie jakiegoś chłopca chrześcijańskiego, powinni mu to udowodnić trzej chrześcijanie i tyleż żydów; a skoro udowodnią mu to, wtedy ten żyd za popełnienie zbrodni powinien ponieść tylko odpowiednią karę. Jeżeli zaś oczyszczą go wspomniani świadkowie i jego własna niewinność, chrześcijanin za oszczerstwo zupełnie słusznie poniesie karę, którą żyd miał ponieść. 32. Dalej postanawiamy, aby cokolwiek żyd komuś pożyczył, czy to będzie złoto, denary[1], czy srebro, wypłacono mu to lub oddano z należnym procentem, który urósł.

33. Zarządzamy, aby żydzi jawnie i przy dziennym świetle brali w zastaw jakiekolwiek konie, w ogóle wszystkie. Jeśliby zaś jakiś chrześcijanin znalazł u żyda konia skradzionego, żyd będzie mógł uniewinnić się własną przysięgą, mówiąc, że tego konia jawnie i za dnia wziął w zastaw za wypłacone pieniądze, a mniemał, że nie został skradziony.

34. Dalej zakazujemy, żeby mieszkający w naszym państwie mincarze[2] nie ośmielali się w jakikolwiek sposób zatrzymywać lub więzić żydów z fałszywymi denarami lub innymi rzeczami sami bez naszego nakazu lub naszego wojewody czy poważnych mieszkańców.

35. Postanawiamy, że jeśliby jakiś żyd przynaglony ciężkim położeniem w nocnej porze podniósł krzyk, a sąsiedzi chrześcijanie nie zatroszczyliby się o danie mu odpowiedniej pomocy, każdy sąsiadujący z nim chrześcijanin winien zapłacić trzydzieści soldów[3].

[1] Srebrne monety bite na ziemiach polskich od końca X wieku.

[2] Mincarz lub mincerz – w średniowieczu urzędnik królewski zajmujący się kontrolą monety, jej wymianą i ściganiem fałszerzy.

[3] Drobna moneta.

36. Postanawiamy także, że żydzi mogą swobodnie sprzedawać wszystko i kupować, chleba dotykać podobnie jak chrześcijanie; ci zaś, którzy przeszkadzaliby im, będą obowiązani zapłacić za to karę naszemu wojewodzie. Lecz aby to wszystko, co się wyżej rzekło, zachowało na zawsze trwałą moc, niniejszy dokument z podpisami świadków daliśmy im dla zabezpieczenia, zatwierdziwszy go przez przyłożenie naszej pieczęci. Świadkami zaś tego aktu są: komes Archambold, wojewoda kaliski; komes Szymon, kasztelan gnieźnieński; komes Jan z Kalisza; komes Maciej, kasztelan z Lądu; komes Czechosław, cześnik kaliski; komes Dersław, łowczy z Lądu; wraz z innymi licznymi baronami naszego kraju. Załatwiono w mieście Kaliszu nazajutrz po Wniebowzięciu Najśw.[iętszej] Maryi Panny, w roku pańskim 1264, 16 sierpnia.

Wybór źródeł do historii Polski średniowiecznej (do połowy XV wieku), t. II, oprac. G. Labuda i B. Miśkiewicz, Poznań 1967, s. 105–109.